

SOSYOLOJİ SÖYLEŞİLERİ

Doç. Dr. Kadir Canatan

ESKİYENİ
yayınları

Eskiyeni Yayınları: 3

Mizanpaj: CİNAS

Kapak: CİNAS

Baskı, Cilt:

KALKAN MATBAACILIK

Büyük San. 1. Cad. 99/32 İskitler

Tel: 3419234-3421656 Ankara

1. Baskı: Nisan 2008

2. Baskı: Şubat 2012

ISBN: 978-605-5978-01-3

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

Rüzgarlı Cad. Rüzgarlı İşhanı No: 2 Kat: 5 Ulus/ANKARA

Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89

web: www.eskiyeni.org – e-mail: fcr@fcr.com.tr

SOSYOLOJİ SÖYLEŞİLERİ

Doç. Dr. Kadir Canatan

Ankara 2012

Doç. Dr. KADİR CANATAN / Kültürel Antropolog-Sosyolog

1960 Nevşehir/Hacıbektaş doğumlu. İlkokulu Mikail köyünde, ortaokulu Mucur'da (Kırşehir) ve liseyi Ankara Atatürk Lisesi'nden okuyan Canatan, buradan mezundan olduktan sonra yurt dışına çıktı. 1984-1989 yılları arasında Rotterdam Sosyal Akademisi Sosyal Hizmetler Bölümü'nde yüksek eğitimini yaptı. Bu eğitime paralel olarak bir yıl Erasmus Üniversitesinde sosyoloji okudu. 1989-1993 yılları arasında Amsterdam Vrije Universiteit'te Kültürel Antropoloji ve Sosyoloji eğitim aldı ve mastır yaptı. 2001 yılında Erasmus Üniversitesi Sosyoloji dalında doktorasını tamamlayan Canatan, Utrecht Üniversitesi başta olmak üzere Hollanda'da birçok üniversite ve araştırma kurumunda görev yaptı. 2005 yılında Türkiye'ye döndü ve şu an Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir. Flemenkçe ve İngilizce bilen Canatan, evli ve iki çocuk babasıdır. Yayınlanmış pek çok makale ve kitapları bulunmaktadır.

Kitaplarından bazıları:

Göçmenlerin Kimlik Arayışı, Endülüs Yayınları, İstanbul 1990, Bir Değişme Süreci Olarak Modernleşme, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, Avrupa'da Müslüman Azınlıklar, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, İslam sosyolojisi, Beyan Yayınları, İstanbul 2005, Nisadan İnsana: İslam Yorum Geleneğinde Cinsiyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet Kuramının Evrimi, Çıra Yayınları, İstanbul 2005 ve Avrupa'da İslam (edisyon), Beyan Yayınları, İstanbul 2005.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
1. SOSYOLOJİ NASIL BİR BİLİMDİR?.....	11
1.1. Sosyoloji Biliminin Özellikleri.....	11
1.2. Disiplin Olarak Sosyoloji.....	17
1.3. Sosyolojinin Faydaları	20
2. İNSAN DAVRANIŞLARI VE DİN SOSYOLOJİSİ	23
2.1. Davranış modelleri.....	23
2.2. Din Sosyolojisi	26
2.3. Din Sosyolojisi Araştırmaları.....	29
3. MODERN DÜNYADA DİN.....	33
3.1. Temel Kavramlar	33
3.2. Din-Toplum İlişkisi.....	37
3.3. Modern Dünyada Dini Tepkiler.....	39
4. İSLAM VE MODERNLEŞME	41
4.1. Osmanlı Modernleşmesi	41
4.2. Cumhuriyet Modernleşmesi.....	45
4.3. Türkiye’de Din-Modernleşme İlişkisi	47
4.4. Türkiye’de İslam’ın Gelişmesi	49
5. TOPLUMSAL HAREKETLER.....	53
5.1. Temel Kavramların Açıklanması.....	53
5.2. Toplumsal Hareketlerin Sınıflandırılması	54
5.3. Toplumsal Hareketlerin Doğuşu ve Gelişimi.....	55
5.4. Toplumsal Hareketlerin Teorisi	56
5.5. Sivil Toplum ya da STÖ.....	58

6. DEĞİŞİM KARŞISINDA DİN.....	61
6.1. Değişmeyi Anlamak	61
6.2. Değişme ve Din İlişkisi	65
6.3. Nass-Olgü İlişkisi.....	67
6.4. İdeal ve Gerçeklik Arasında Kur'an	70
7. TARİHSELLİK VE EVRENSELLİK.....	75
7.1. Tarihselcilik Sorununun Ortaya Çıkışı	77
7.2. Tarihselcilik Sorununun İslam'a Aktarılması.....	82
7.3. Sorunun Yeniden Tanımlanması.....	87
8. ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK-ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK	97
8.1. Kavramsal Yaklaşım	97
8.2. Çokkültürlülük Hakkında Farklı Yaklaşımlar.....	98
8.3. Avrupa'da Çokkültürlülük: Tutumlar ve Uygulamalar....	102
8.4. Alternatif Yaklaşımlar	106
9. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADININ KONUMU	109
9.1. Bazı Kavramların Açıklanması.....	109
9.2. İslam ve Cinsiyetçilik.....	115
10. YABANCILAŞMA VE ANOMİ.....	124
10.1. Kavramsal Açıklamalar.....	124
10.2. Yabancılaşmanın Aşamaları	127
10.3. Yabancılaşmanın Türleri/Boyutları.....	129
10.4. Felsefe ve Sosyolojide Yabancılaşma	131
10.5. Kur'an'a Göre Yabancılaşma	137
10.6. Anomi Kavramı	139
10.7. Yabancılaşma-Anomi İlişkisi.....	142

ÖNSÖZ

Toplumumuzda az da olsa sosyolojiye farklı kesimler ilgi duymaktadır. Bu ilgi, çoğu kez çevremizde, “Hocam, sosyolojik açıdan bu konunun bir analizini yapabilir misiniz?” sorusuyla başlıyor ve ortak ilgi alanları oluştuğunda bir sosyoloji sohbetine ya da söyleşisine dönüşüveriyor. İşte, “Sosyoloji Söyleşileri” böyle bir ilgiden doğdu. İlgili bir grup öğrencinin ve sosyolojiye merak duyan yetişkin bazı insanların katılımıyla, Ankara’da bir vakıf lokalinde başladı bu söyleşiler ve haftada bir kez olmak üzere tam 20 hafta boyunca devam etti. Söyleşilere 2006 yılının ikinci yarısında başladık ve 2007 yılının ilk aylarını kapsayan dönemde toplam 10 söyleşiye ulaştığımızda bu keyifli çalışmayı sonlandırdık. Söyleşiler, önceden ilan edilen bir program dâhilinde olmadı. Tam tersine katılımcıların soruları ve ilgileri çerçevesinde oluştu ve sonuçta kendiliğinden bir program ortaya çıktı.

Bu söyleşileri, bir kitap olarak yayınlama fikri başlangıçta aklımızda yoktu. Daha sonraki karşılaşmalarımızda söyleşilere yapılan atıflar ve tartışmalar, bu söyleşileri kitap olarak yayınlama fikrini aklımıza getirdi. Bu fikrin oluşmasında Besim hoca, Tuncer ve Ömer ağabeylerin önemli katkıları oldu. Söyleşi programı da zaten onların organize ettiği ve yüreklendirdiği bir etkinlikti. Eğer söyleşileri, yayınlama gibi bir fikri işin başında amaçlamış olsaydık, konuşmaları ve tartışmaları tümüyle kayıt yapar, daha sonra çözümleyerek yayınlardık. Tartışma bölümleriyle birlikte, konular hem enine boyuna tartışılmış

olurdu hem de oradaki tartışma havası bir nebze de olsa okuyucuya hissettirilmiş olurdu. Söyleşilerin kitaplaştırılması fikrini, program bitmeden kafasından geçirmiş olacak ki, Besim hoca son üç söyleşiyi kaydedebilmişti. Bu vesileyle, hem kayıt hem de asistanlarıyla birlikte kayıt çözümlerini yaparak bana verdikleri destekten dolayı Besim hocaya ve yardımcılarına teşekkür ediyorum. Umarım onların da gayretleriyle bu kitap daha geniş bir kesime ulaşır.

Son üç bölümün tartışma bölümleri de kaydedilmiş olmasına rağmen kitapta bir orantısızlık ve tutarsızlık ortaya çıkmaması için bu bölümleri koymamayı tercih ettik. Ama söyleşiler boyunca hissedileceği üzere program tümüyle katılımcılardan gelen sorular ve talepler üzerine oluştu. Bu anlamda programı belirleyen onlar, hazırlayan ve sunan ise ben oldum. Öğrenci odaklı böyle bir çalışma, elbette birçok şeyi dikkate almayı gerektiriyordu. Hazırlık ve sunum boyunca, hep anlaşılması için basit bir dille konuşma ile sosyolojik jargon arasında gidip geldim. Her şeye rağmen keyifli bir söyleşi programı oldu diyebilirim. Umarım bu keyifli söyleşilerin havası, birazcık olsun hazırlık notları dikkate alınarak yazılan bu kitaba da sızmıştır.

Ortaya çıkış hikâyesi bu olan kitabın kısa da olsa ele aldığı konular hakkında birkaç şey söylemek istiyorum. “İçindekiler” bölümünden görüleceği üzere konular, güncel yaşamda da konuştuğumuz; “bilim olarak sosyoloji”, “din sosyolojisi”, “modern dünyada din”, “modernleşme”, “din-değişim ilişkisi”, “tarihsellik-evrensellik”, “çokkültürlülük”, “toplumsal cinsiyet” ve “yabancılaşma” gibi oldukça popüler konulardır. Bu popüler konuları işlerken kendimi hep, dilde yaşadığım gerilime benzer bir atmosfer içinde buldum. Bir yandan konuları güncel hayatla ilişkilendirmek, diğer yandan da sosyolojik bilgi ve kuramın

derinliğini hissettirmek zorundaydım. Bunda ne kadar başarılı oldum bilemiyorum. En iyi değerlendirmeyi yine okuyucu yapacaktır.

İlgili konularda mümkün olduğunca temel bilgileri vermeye ve bu temel bilgiler çerçevesinde bazı sorunları tartışmaya çalıştım. Çünkü katılımcı grup, temel bir sosyoloji bilgisine ihtiyaç duyuyordu. Bunun daha ötesine gitme imkânım yoktu. Buna rağmen zaman zaman konulara ve tartışılan sorunlara binaen kendi görüş ve değerlendirmelerimi vermekten kaçınmadım. Sosyolojik bilginin ne kadar objektif olabileceğini daha ilk söyleşide tartıştık. Bunu bir tarafa bırakırsak sosyolojik bilginin değerlendirme, yorum ve uygulaması her zaman entelektüel bir zihin yapısıyla birlikte yürümektedir. Sosyolog, kendi alanıyla ilgili konuları, kavramları ve kuramları anlatırken objektif kalmaya çalışmalıdır, ancak bunları değerlendirme ve yorumlama aşamasında bir aydın olarak kendi görüşlerini vermek zorundadır. Bunda da sakınılacak hiçbir şey yoktur. Asıl sakınılması gereken şey, tüm bu yorum ve değerlendirmeleri “bilimsellik” maskesi altında topluma sunmasıdır.

Bu vesileyle Türkiye’de sosyolojinin yeri ve konumuyla ilgili olarak bir saptama yapmak yerinde olacaktır. Bu ülkede sosyoloji, her şeyden önce “kuru bilgiler” olarak öğrencilere aktarılmaktadır. Öğrenci ve akademisyen, sosyolojik bilgileri “görevi gereği” edinmekte ya da aktarmaktadır. Bu bilgilerin çoğu zaman Batılı bağlam içinde üretilmiş olması işi daha da zorlaştırmaktadır. Oysa sosyoloji, sadece teorik bir bilim değildir; tam tersine değişmekte olan toplumların sorunlarını çözmek ve en azından hafifletmek için işlevsel ve uygulamalı bir bilimdir. Maalesef ülkemizde sosyoloji, henüz politikaların belirlenmesinde taraf olan bir etken değildir. Yapılan az sayıda ara-

tırmaların hükümet ve yerel yönetim politikalarına ne kadar yansıdığı tam olarak bilinmemektedir. Bu bile, sosyoloji açısından ilginç bir araştırma konusu olabilir. Ama gözlemlerimiz bizi yanıltmıyorsa sosyoloji, ne kamusal anlamda tanınmış bir disiplin sayılır, ne de üretilen ve uygulanan politikalarda bir etki sahibidir. Bu ülkede iktisat, işletme ve bilgisayar gibi bilim dallarına verilen değer ve önem sosyolojiye verilmediği müddetçe, sosyoloji soyut ve fantezi bir bilim olmaktan kurtulamayacaktır.

Umarım bu küçük çalışma, sosyolojinin güncelleştirilmesine ve farklı kesimlerin ilgisine mazhar olur. Eğer bu süreçte bu kitap az da olsa bir işlev görürse yazar kendisini mutlu hissedecektir.

Kadir Canatan

Balıkesir, 19 Temmuz 2007